

EIROPAS EKONOMIKAS ZONA (EEZ), ŠVEICE UN ZIEMEĻI

Eiropas Ekonomikas zona (EEZ) tika izveidota 1994. gadā, lai plašāk piemērotu ES iekšējā tirgus noteikumus, attiecinot tos arī uz Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas (EBTA) valstīm. Norvēģija, Islande un Lihtenšteina ir EEZ locekles. Šveice ir EBTA dalībvalsts, bet nav iesaistījies EEZ. ES un tās EEZ partnervalstis (Norvēģiju un Islandi) vieno arī dažādi ar ziemeļiem saistītas politikas virzieni un forumi, kuros galvenā uzmanība tiek pievērsta Eiropas ziemeļu teritorijām, kas strauji attīstās, un Arktikas reģionam kopumā.

JURIDISKAIS PAMATS

Attiecībā uz EEZ: Līguma par Eiropas Savienības darbību 217. pants (asociācijas nolīgumi).

Attiecībā uz Šveici: Apdrošināšanas nolīgums (1989. gads), divpusējo nolīgumu I kopums (1999. gads) un divpusējo nolīgumu II kopums (2004. gads).

EIROPAS EKONOMIKAS ZONA (EEZ)

A. Mērķi

Eiropas Ekonomikas zonas (EEZ) mērķis ir paplašināt ES iekšējo tirgu, iekļaujot tajā Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas (EBTA) valstis. Šīs valstis vai nu nevēlas pievienoties ES, vai vēl nav to izdarījušas. Ar iekšējo tirgu saistītie ES tiesību akti kļūst par EEZ valstu tiesību aktu daļu, tiklīdz tās ir piekritušas tos pārņemt. Ieviešanu un piemērošanu tad uzrauga īpašas EBTA struktūras un Apvienotā parlamentārā komiteja.

B. Pamatinformācija

EBTA valstis, tolaik septiņas, 1992. gadā sarunu ceļā vienojās par līgumu, kas dotu tām iespēju piedalīties vērienīgajā Eiropas Kopienas iekšējā tirgus projektā, kuru uzsāka 1985. gadā un noslēdza 1992. gada beigās. Līgums par Eiropas Ekonomikas zonu (EEZ) tika parakstīts 1992. gada 2. maijā un stājās spēkā 1994. gada 1. janvārī.

EBTA/EEZ dalībvalstu skaits tomēr drīz vien samazinājās – Šveice pēc negatīva balsojuma referendumā par šo jautājumu izvēlējās neratificēt minēto līgumu, savukārt Austrija, Somija un Zviedrija 1995. gadā iestājās Eiropas Savienībā. EEZ palika tikai Islande, Norvēģija un Lihtenšteina. Desmit jaunās dalībvalstis, kas ES pievienojās 2004. gada 1. maijā, Bulgārija un Rumānija, kad tās 2007. gadā iestājās Savienībā, kā arī Horvātija, kura pievienojās 2013. gadā, automātiski kļuva arī par EEZ dalībvalstīm.

2009. gada jūnijā arī Islande iesniedza pieteikumu dalībai ES, lai izklūtu no 2008. gada globālās finanšu krīzes. Padome 2010. gada 17. jūnijā pieņēma Islandes pievienošanās pieteikumu, un 2011. gada jūnijā sākās sarunas. Tomēr pēc 2013. gada aprīlī notikušajām parlamenta vēlēšanām jaunā centriski labējā koalīcija, kuru veidoja Neatkarības partija un Progresā partija, 2013. gada maijā tūlīt pēc nākšanas pie varas apturēja sarunas. Vēlāk – 2015. gada martā – koalīcijas valdība vēstulē Eiropas Savienības Padomei norādīja, ka Islandi nevajadzētu uzskatīt par kandidātvalsti

dalībai ES. Lai gan valdība oficiāli neatsauca pieteikumu, ES Padomes prezidentvalsts ņēma vērā minēto vēstuli un tika veiktas zināmas praktiskas korekcijas gan Padomē, gan Komisijā. Līdz ar to ES patlaban neizturas pret Islandi kā pret kandidātvalsti.

Pametot ES, Apvienotā Karaliste izstāsies arī no EEZ. Ja tā vēlas palikt iekšējā tirgū, tā var izvēlēties no jauna iestāties EBTA un caur EBTA kļūt par EEZ locekli. Tomēr šāda alternatīva tiek uzskatīta par maz ticamu, jo tādā gadījumā Apvienotajai Karalistei būtu jāievēro ES tiesību akti un Eiropas Savienības Tiesas jurisdikcija, kā arī jāveic maksājumi ES.

C. EEZ darbības joma

EEZ nozīmē vairāk nekā tradicionālie brīvās tirdzniecības nolīgumi, jo tajā visas tiesības un pienākumi, kas izriet no ES iekšējā tirgus, tiek attiecināti arī uz EBTA valstīm (izņemot Šveici). EEZ tiek īstenotas četras pamatbrīvības, kas raksturo iekšējo tirgu (personu brīva pārvietošanās un preču, pakalpojumu un kapitāla brīva aprīte), un ar tām saistītie politikas virzieni (konkurence, transports, enerģētika un ekonomiskā un monetārā sadarbība). Līgums ietver tikai un vienīgi ar minētajām četrām pamatbrīvībām saistītas horizontālās politikas jomas: sociālo politiku (tostarp darba aizsardzību, darba tiesības un vienlīdzīgu attieksmi pret sievietēm un vīriešiem); politikas jomas, kas saistītas ar patērētāju aizsardzību, vidi, statistiku un uzņēmējdarbības tiesībām; un vairākus papildu politikas virzienus, piemēram, saistībā ar pētniecību un tehnoloģiju izstrādi, kuru pamatā nav ES *acquis* vai juridiski saistoši akti, bet kurus īsteno ar sadarbības pasākumu starpniecību.

D. EEZ robežas

EEZ līgums nenosaka saistošus noteikumus visās iekšējā tirgus jomās vai attiecībā uz citām politikas jomām, kuras reglamentē ES līgumi. Tā saistošie noteikumi noteikti neattiecas uz šādām jomām:

- kopējā lauksaimniecības politika un kopējā zivsaimniecības politika (lai gan nolīgumā ietverti noteikumi par tirdzniecību ar lauksaimniecības un zivsaimniecības produktiem);
- muitas savienība;
- kopējā tirdzniecības politika;
- kopējā ārpolitika un drošības politika;
- tieslietu un iekšlietu joma (lai gan visas EBTA valstis atrodas Šengenas zonā); vai
- Ekonomikas un monetārā savienība (EMS).

E. EEZ institūcijas un mehānismi

1. ES tiesību aktu pārņemšana

Jaunus ES dokumentus, kas attiecas uz iekšējo tirgu, izskata EEZ Apvienotā komiteja, kuru veido ES pārstāvji un triju EBTA/EEZ valstu pārstāvji. Tiekoties reizi mēnesī, šī struktūra nolemj, kādi tiesību akti un – vispārīgāk – kādi ES akti (rīcības plāni, programmas u. c.) EEZ būtu jāpārņem. Tiesību aktus oficiāli pārņem, iekļaujot attiecīgos dokumentus EEZ līgumam pievienoto protokolu un pielikumu sarakstos. Šādi EEZ līgumā ir iekļauti vairāki tūkstoši tiesību aktu. EEZ Padome, ko veido ES Padomes pārstāvji un EBTA/EEZ valstu ārlietu ministri, tiekas vismaz divreiz gadā, lai Apvienotajai komitejai sniegtu politiskas pamatnostādnes.

2. Transponēšana

Kad ES akts ir iekļauts EEZ līgumā, tas ir jātransponē EBTA/EEZ valstu tiesību aktos (ja to paredz attiecīgās valsts likumdošana). Transponēšana var notikt vienkārši ar valdības lēmumu vai arī tai var būt nepieciešams parlamenta apstiprinājums. Transponēšana ir formāls uzdevums,

un, to veicot, aktus koriģēt var tikai tehniski. Ir noteikumi, kuros paredzēts, ka EBTA valstis būtu jāiesaista ES aktu sagatavošanā.

3. Uzraudzība

Kopš iekšējā tirgus tiesību aktu darbības joma ir paplašināta, attiecinot tos arī uz EBTA/EEZ valstīm, šo aktu transponēšanu un piemērošanu uzrauga EBTA Uzraudzības iestāde un EBTA Tiesa. EBTA Uzraudzības iestāde uztur iekšējā tirgus rezultātu apkopojumu, kurā tiek sekots līdzī tiesību aktu īstenošanai EEZ valstīs.

4. Parlamentu loma

Gan Eiropas Parlaments, gan EBTA/EEZ valstu parlamenti ir cieši iesaistīti EEZ līguma īstenošanas uzraudzībā. Saskaņā ar EEZ līguma 95. pantu ir izveidota EEZ Apvienotā parlamentārā komiteja (APK), kura tiekas divreiz gadā. Eiropas Parlaments un EEZ valstu parlamenti pēc kārtas rīko šīs komitejas sanāksmes, un APK priekšsēdētāja pienākumus vienu gadu veic Eiropas Parlamenta deputāts, otru – deputāts no EEZ valsts parlamenta. Katru delegāciju veido 12 locekļi. Šveices Federālās asamblejas deputāti sanāksmēs piedalās kā novērotāji. EEZ APK rūpīgi pārbauda visus ES tiesību aktus, ko piemēro EEZ, un APK locekļiem ir tiesības uzdot rakstiskus un mutiskus jautājumus EEZ Padomes un EEZ apvienotās komitejas pārstāvjiem, kā arī paust savu viedokli ziņojumos vai rezolūcijās. Tāda pati procedūra attiecas uz tiesību aktu īstenošanas pārbaudēm.

ŠVEICE

Šveice kā EBTA dalībvalsts piedalījās sarunās par EEZ līgumu un 1992. gada 2. maijā parakstīja šo līgumu. Tūlīt pēc tam Šveices valdība 1992. gada 22. maijā iesniedza pieteikumu par pievienošanu ES. Taču pēc tam, kad 1992. gada 6. decembra referendumā tika nobalsots pret dalību EEZ, Šveices Federālā padome pārtrauca valsts centienus iestāties ES un EEZ. Kopš tā laika Šveice ir attīstījusi attiecības ar ES, slēdzot divpusējus nolīgumus, lai nodrošinātu ekonomisko integrāciju ar ES. Divpusējās attiecības kļuva ļoti saspringtas pēc tam, kad 2014. gada februārī tika pieņemta pret imigrāciju vērsta iniciatīva, kura lika šaubīties par brīvas pārvietošanās un vienotā tirgus principa ievērošanu, kas ir minēto attiecību pamatā. Šveices parlaments 2016. gada 16. decembrī pieņēma Likumu par ārzemniekiem, ņemot vērā 2014. gada referenduma rezultātus, taču ierobežojot to ietekmi, un tas pavēra ceļu ES un Šveices attiecību normalizācijai. Šis likums paredz dot priekšroku Šveices valstspiederīgajiem, kas pretendē uz darbu nozarēs, kurās bezdarba rādītājs ir augstāks par vidējo. Grozījumus Likumā par ārzemniekiem ES vērtēja kā soli pareizajā virzienā un uzskatīja, ka šo likumu tagad ir iespējams īstenot tā, lai tas neierobežotu ES pilsoņu tiesības, ko paredz personu brīvas pārvietošanās princips.

Pēc Šveices prezidentes *Doris Leuthard* un Eiropas Komisijas priekšsēdētāja *Jean-Claude Juncker* 2017. gada 6. aprīļa tikšanās Briselē sākās pozitīva virzība un tika atsākts darbs ar vairākiem aktuāliem jautājumiem. Daži divpusējie nolīgumi, tostarp Savstarpējās atzīšanas nolīgums, tika atjaunināti. ES un Šveice 2017. gada novembrī parakstīja jaunu nolīgumu par savu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmu (ETS) sasaistīšanu, un Šveice sāka iekšēju procedūru, lai sniegtu jaunu finansiālu ieguldījumu nolūkā mazināt ekonomiskās un sociālās atšķirības atsevišķās dalībvalstīs. Komisija 2017. gada beigās pieņēma Īstenošanas lēmumu (ES) 2017/2441, ar kuru tika atzīta tirdzniecības vietu Šveicē atbilstība tirdzniecības pienākumam attiecībā uz akcijām, kā noteikts jaunajā Finanšu instrumentu tirgu direktīvā (FITD II) un regulā (FITR), kuras stājās spēkā 2018. gada 3. janvārī. Tomēr finanšu ekvivalence tika piešķirta tikai uz vienu gadu, un tās atjaunošana būs atkarīga no sarunu par institucionālo nolīgumu virzības. Kaut arī šis lēmums ir radījis zināmu spriedzi ES un Šveices attiecībās,

iespējams, tas ir nodrošinājis jau tik sen nepieciešamo stimulu institucionālajām sarunām, kuras tika sāktas 2014. gada pavasarī. ES un Šveice ir parakstījušas vairāk nekā 120 divpusēju nolīgumu, tostarp brīvās tirdzniecības nolīgumu 1972. gadā un divus nozīmīgus nozaru divpusējo nolīgumu kopumus, kurus parakstot, liela daļa Šveices tiesību aktu tika saskaņoti ar ES tiesību aktiem. Pirmais nozaru nolīgumu kopums (t. s. "Divpusējie nolīgumi I") tika parakstīts 1999. gadā un stājās spēkā 2002. gadā. Šie septiņi nolīgumi attiecas uz brīvas pārvietošanās un savstarpējas tirgus atvēršanas jautājumiem^[1]. Vēl viens nozaru nolīgumu kopums ("Divpusējie nolīgumi II") tika parakstīts 2004. gadā un pakāpeniski stājās spēkā laikposmā no 2005. līdz 2009. gadam. Šie nolīgumi galvenokārt attiecas uz ekonomiskās sadarbības stiprināšanu un sadarbības paplašināšanu jautājumos, kas saistīti ar patvērumu un brīvu pārvietošanos Šengenas zonā^[2].

Šie nolīgumi intensificēja ekonomiskās attiecības, taču tie arī radīja sarežģītu un reizēm nesaskaņotu pienākumu kopumu, kuru nav viegli izpildīt. Divpusējos nolīgumus regulāri atjaunina. Atšķirībā no EEZ līguma divpusējie nolīgumi ar Šveici ir statistiski, jo nav nedz pienācīgu mehānismu, ar kuriem tos pielāgot izmaiņām ES tiesību aktos, nedz uzraudzības noteikumu vai efektīvas strīdu izšķiršanas mehānismu. Lai atrisinātu šīs problēmas, 2014. gada 22. maijā tika sāktas ES un Šveices sarunas par institucionālu pamatnolīgumu. Sarunu mērķis ir atrisināt problēmas, kuras izraisa ar iekšējo tirgu saistītās ES *acquis* izmaiņas, un pašreizējā divpusējo nolīgumu sistēmā ieviest strīdu izšķiršanas mehānismu. Sarunām par institucionālu pamatnolīgumu ir izšķiroša nozīme, jo ES Padome ir nolēmusi nepiešķirt Šveicei plašāku pieeju vienotajam tirgum (piemēram, elektrības jomā), kamēr nav šāda pamatnolīguma, kā arī tāpēc, ka iepriekš minētā FITD II/FITR finanšu ekvivalences atjaunošana būs atkarīga no sarunu gaitas.

POLITIKA ATTIECĪBĀ UZ ZIEMEĻIEM

ES aktīvi darbojas vairākos politikas virzienos un forumos, kuros galvenā uzmanība tiek pievērsta Eiropas ziemeļu teritorijām, kas strauji attīstās, un Arktikas reģionam kopumā, jo īpaši dodot ieguldījumu turpmāk minētajās jomās:

- Ziemeļu dimensija, kuru kopš 2007. gada kā vienotu politiku izmanto ES, Krievija, Norvēģija un Islande. Šī politika papildina ES un Krievijas dialogu un ir palīdzējusi izveidot efektīvas nozaru partnerības sadarbībai Baltijas un Barenca jūras reģionā. Ziemeļu dimensija ietver parlamentāru struktūru – Ziemeļu dimensijas parlamentāro forumu –, kura viens no dibinātājiem ir Eiropas Parlaments;
- Baltijas jūras valstu padome (CBSS), kuru 1992. gadā pēc PSRS sabrukuma izveidoja ES un Baltijas jūras piekrastes valstis. Visas CBSS dalībvalstis ir iesaistītas Baltijas jūras parlamentārajā konferencē (BSPC), kuras loceklis ir arī Eiropas Parlaments;
- sadarbība Barenca jūras reģionā, kura apvieno Somijas, Norvēģijas un Zviedrijas ziemeļu un Krievijas ziemeļrietumu apgabalus. To īsteno starpreģionāla Barenca Reģionālā padome, starpvalstu Barenca Eiroarktiskas padome (kuras locekle ir ES) un parlamentārā konference (kuras loceklis ir Eiropas Parlaments);
- polārās Arktikas jautājumi. ES Arktikas politikas pamatu veido Komisijas/EĀDD paziņojumi (2008., 2012. un 2016. gads), Padomes secinājumi (2009., 2014. un 2016. gads)

[1]Minētie septiņi nolīgumi attiecas uz: personu brīvu pārvietošanos, gaisa transportu, sauszemes transportu, lauksaimniecības produktu tirdzniecību, tehniskiem šķēršļiem tirdzniecībai, publisko iepirkumu un sadarbību pētniecības jomā.

[2]Šie nolīgumi attiecas uz Šveices dalību Šengenas un Dublīnas nolīgumos un nolīgumos par uzkrājumu nodokļiem, pārstrādātiem lauksaimniecības produktiem, statistiku un krāpšanas apkarošanu, līdzdalību ES programmā *MEDIA* un Eiropas Vides aģentūrā, kā arī Šveices finansiālo ieguldījumu ekonomiskās un sociālās kohēzijas nodrošināšanai jaunajās ES dalībvalstīs.

un Eiropas Parlamenta rezolūcijas (2011. un 2014. gads). Jauna Eiropas Parlamenta rezolūcija par integrētu Eiropas Savienības politiku attiecībā uz Arktiku tika pieņemta 2017. gada 16. martā. Arktikas Padome 2013. gadā piešķīra ES tiesības piedalīties tās sanāksmēs. Tomēr tā joprojām nav pieņēmusi lēmumu attiecībā uz 2008. gada pieprasījumu par oficiāla novērotāja statusa piešķiršanu. Eiropas Parlaments ir viens no Arktikas reģiona parlamentāriešu konferences locekļiem;

- Eiropas Parlamenta dalība Ziemeļu Padomes ikgadējās sesijās, uz kurām to regulāri uzaicina. Turklāt reizi gadā tiekas arī Eiropas Parlamenta un Ziemeļrietumu Padomes (kuru veido Fēru salu, Grenlandes un Islandes deputāti) delegācijas.

Krzysztof Bartczak / Fernando Garcés de los Fayos
10/2018